

Intervokaliniai priebalsiai: vienanarės ir dvinarės grupės

Asta Kazlauskienė

Anotacija. Bendrieji lietuvių kalbos priebalsių sintagminiai ryšiai išsamiai aprašyti A. Girdenio, nemažai duomenų galima rasti ir apie foneminę skiemens, vardažodžio ir veiksmažodžio šaknies struktūrą. Šiame straipsnyje didžiausias dėmesys sutelkiamas į paprasčiausius tarpbalsinius segmentus: pavienius priebalsius ir dvinarinius jų junginius. Jie sudaro didžiausią dalį visų intervokalinio priebalsių samplaikų (96%). Tyrimo tikslas: nustatyti, kokios konkrečių priebalsių samplaikos realiai egzistuoja lietuvių kalboje. Tiriamąją medžiagą sudaro 85 milijonai žodžių iš Vytauto Didžiojo universiteto Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno. Kaip rodo rezultatai, tarp dviejų balsių lietuvių kalboje dažniausiai vartojamas vienas priebalsis. Tokie priebalsiai sudaro 74% visų tarpbalsinių segmentų. Tai rodo akivaizdų lietuvių kalbos polinkį į CV tipo skiemenis. Dvinarės priebalsių samplaikos sudaro beveik penktadalį visų intervokalinio priebalsių grupių. Tekstyne rasta visų įmanomų dvinarinių priebalsių samplaikų pavyzdžių. Trys iš jų – ST, TR, SR – gali būti fonologinio skiemens pradžia ir gali priklausyti tam pačiam skiemeniui. Kituose dvinarinių priebalsių junginiuose skiemens riba yra po pirmojo junginio nario: R-T, T-T, R-R, R-S, T-S, S-S. Straipsnyje aprašomo tyrimo rezultatai aktualūs ne tik lingvistams, jie turi ir taikomąjį pobūdį: jais galėtų remtis ir logopedai, ir kalbos technologijų kūrėjai.

Raktiniai žodžiai: intervokalinė priebalsių samplaika; pučiamasis; sprogstamasis; sklandusis priebalsis; afrikata; skiemuo.

Įvadas

Darbai apie lietuvių kalbos priebalsių junglumą yra nemažai. Lietuvių kalbotyroje priebalsių derinius pirmasis analizavo A. Pupkis (1966), bendruosius priebalsių fonotaktikos principus aprašė A. Girdenis (1995). Lietuvių ir anglų kalbos vidines priebalsių grupes analizavo M. Strimaitienė (1974, 1979). V. Karosienės (1985, 1987, 2004), I. Krutopienės (2000, 2001, 2005) darbuose didesnis dėmesys kreipiamas į skiemens ir šaknies struktūrą, todėl čia nagrinėjama ir priebalsių sintagmatikaⁱ. Minėti lietuvių darbai remiasi palyginti nedidele tyrimo imtimi arba skirti morfemų analizei. Todėl rūpėjo išsiaiškinti, ar labai didelės apimties duomenų bazė išryškintų visus realiai vartojamus vidinius priebalsių junginius.

Tiriamąją medžiagą sudarė 85 milijonai žodžių iš Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre kaupiamo Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (<http://donelaitis.vdu.lt/>) rašytinės kalbos daliesⁱⁱ. Straipsnyje aprašoma analizė yra tik dalis platesnio ir išsamesnio tyrimo, kurio tikslas – nustatyti būdingąsias intervokalines priebalsių grupes, jų struktūrą bei dažnumą. Reikia pasakyti, kad priebalsių junginių vartojimo dažnumas yra reliatyvus dalykas ir kiekybinius duomenis šiame tyrime reikėtų vertinti atsargiai. Konkrečių samplaikų dažnumas susijęs su žodžių dažnumu, o pastarasis gali priklausyti nuo skirtingo stiliaus tekstų proporcijų tekstyne. Grožinio kūrinių kalba gerokai vaizdingesnė, žodingesnė nei, tarkim, publicistinio teksto. Kuomet didesnė žodžių įvairovė, tuo didesnė tikimybė, kad pasitaikys įvairesnių priebalsių samplaikų.

Šiame straipsnyje didesnis dėmesys skiriamas dvinariniams priebalsių junginiams, kurių iš viso rasta kiek daugiau nei 20 milijonų. Nepaliekami nuošalyje ir pavieniai intervokaliniai priebalsiai. Tačiau jų aprašas tegali apimti tik vartojimo dažnumą.

Skiemens struktūra nėra šio tyrimo objektas, tačiau straipsnyje bus pateikiama pastabų ir dėl fonologinio skiemens ribų. Apdorojant duomenis to paties oro skverbimosi būdo priebalsiai pažymėti viena raide: S – pučiamieji [s s' š š' z z' ž ž' f f' h h' x x'], R – sklandieji [l l' m m' n n' r r' v v' j], T – sprogstamieji [p p' b b' t t' d d' k k' g g']. Prie pastarųjų priskirtos ir afrikatosⁱⁱⁱ [c c' č č' dz dz' dž dž']. Į palatališkumą šiame tyrimo etape neatsižvelgta^{iv}, nes tam reikėtų tekstą transkribuoti. Turima transkribavimo programa transkribuoja tik kirčiuotą tekstą, o sukirčiavus tekstyną pastebėta dar nemažai klaidų, be to, liko daug visai nekirčiuotų žodžių.

Tyrimo rezultatai svarbūs ne tik teoriniui, bet ir praktiniam požiūriui. Priebalsių samplaikos gali rodyti kalbų panašumą. Tokių tyrimų duomenys naudingi logopedams, kurie moko taisyklingos priebalsių tarties. Statistiniai duomenys aktualūs ir kalbos technologijų (kalbos sintezei) kūrėjams. Žinant visas realiai egzistuojančias priebalsių samplaikas, tik į jas reikėtų sutelkti dėmesį, o vartosenoje nepasitaikančių net neįtraukti į sintezę naudojamų difonų rinkinį^v. Duomenys apie priebalsių junglumo tendencijas gali praversti ir kalbos normintojams. Jeigu skolinėje pasitaiko nebūdinga lietuvių kalbai priebalsių samplaika, reikėtų pagalvoti, ar nevertėtų ieškoti jam lietuviško žodžio.

Intervokalinės priebalsių grupės ir jų dažnumas

Visus tekstyne rastus tarpbalsinius lietuvių kalbos priebalsius galima suskirstyti į penkias grupes: dvinares, trinares, keturnares, penkianares samplaikas. Žinoma, tarp dviejų balsių žodžio viduje gali būti ir vienas priebalsis. Kaip rodo tekstyno duomenys, lietuvių kalboje tai dažniausias tarpbalsinis segmentas: tokie priebalsiai sudaro beveik tris ketvirtadalius visų rastų atvejų (74%, t. y. apie 68 mln.). Dvinarės priebalsių samplaikos sudaro 21% (apie 21 mln.),

o visos kitos grupės – vos 4%, t. y. apie 3 mln. (trinarės – 3%, keturnarės ir penkianarės kartu – tik 1%).

Vienanaris tarpbalsinis segmentas

Tarp dviejų balsių lietuvių kalboje gali būti bet kuris priebalsis, čia galimas tik vienas apribojimas: prieš priešakinčius balsius vartojami tik minkštieji priebalsiai, o prieš užpakalinius – minkštieji priebalsiai pasitaiko retai. Tačiau, kaip jau buvo minėta, šiame tyrime į priebalsių palatališkumą neatsižvelgta. Apie pusę (53%) visų rastų pavyzdžių sudaro sklandieji priebalsiai (pvz.: *einu, namo, karas, vėjo, keliu, kavos*), sprogstamieji priebalsiai sudaro beveik trečdalį (35%, pvz.: *bato, sako, rado, regi, stebi, supo*), pučiamieji retoki šioje pozicijoje – tik 12%, pvz.: *užgeso, mažą, rašė, mūza, geografijos, almanacho, nihilizmas* (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Vienanario segmento dažnumas.

R (53%)		T (35%)		S (12%)	
[n n']	22 %	[t t']	33 %	[s s']	66 %
[m m']	19 %	[k k']	20 %	[ž ž']	12 %
[r r']	17 %	[d d']	15 %	[š š']	10 %
[j]	16 %	[g g']	10 %	[z z']	8 %
[l l']	14 %	[b b']	8 %	[f f']	3 %
[v v']	12 %	[p p']	6 %	[x x']	0,6 %
		[c c']	3 %	[h h']	0,4 %
		[č č']	3 %		
		[dž dž']	2 %		
		[dz dz']	0		

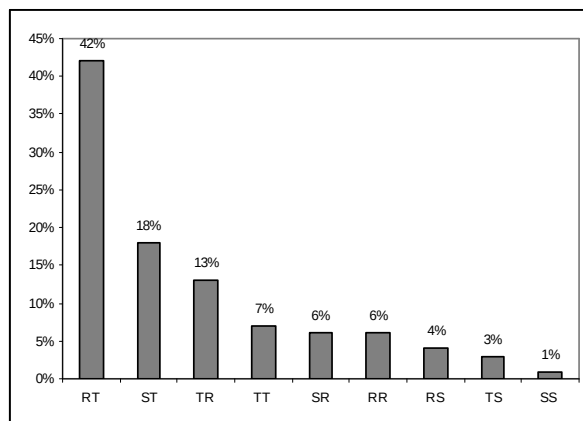
Pavienujų sklandžiųjų priebalsių vartojimo dažnumas analizuojamoje pozicijoje nedaug skiriasi (nosiniai šiek tiek dažnesni už visus kitus)^{vi}. Sprogstamųjų poklasyje trečdalį visų atvejų sudaro priebalsiai [t t'], nereti ir skardieji [d d'] (15%), tad priešakiniai dantiniai sudaro beveik pusę visų pavienujų tarpbalsinių priebalsių. Gomuriniai [k k' g g'] kartu sudaro beveik trečdalį pavartojimo atvejų, o abilūpiei [p p' b b'] gana reti (sudaro vos 14%). T poklasiui priskirtos afrikatos (pvz.: *bičiulis, asocialūs, medžiagų, kamikadžės*) intervokalinėje pozicijoje retos: [č č'] ir [c c'] tik po 3%, [dž dž'] – 2%, o [dz dz'] nesudaro nė vieno procento (jų rasta tik 367 iš daugiau nei 24 mln. visų pavienujų T poklasio intervokaliinių segmentų). Pučiamųjų poklasyje daugiau nei pusę sudaro priebalsiai [s s'], kiti gerokai retesni, o periferiniai [f f' x x' h h'] visi kartu tesudaro 4%.

Kadangi vienas priebalsis paprastai šlyja prie tolesnio skiemens, tad rezultatai patvirtina ankstesnių tyrimų (Karosienė, Girdenis 1994) išvadas, kad lietuvių kalboje atvirieji skiemenys (CV tipo) patys dažniausi.

Dvinarės priebalsių grupės

Du gretimi priebalsiai gali sudaryti devynias skirtingas tarpbalsines kombinacijas. Visų jų pavyzdžių rasta tekstyne, tačiau vartojimo dažnumas skiriasi (žr. 1 pav.). Tik trečiosios struktūros dvinarės priebalsių samplaikos gali pri-

klausyti tam pačiam fonologiniam skiemeniui: ST, SR, TR, kituose priebalsių junginiuose skiemens riba yra tarp junginio narių: R-T, T-T, R-R, R-S, T-S, S-S.

1 pav. Dvinarės priebalsių (garsų) samplaikos ir jų dažnumas.

Pati gausiausia yra RT grupė, sudaranti beveik pusę visų dvinarių samplaikų. Rastos 38 (jeigu neatsižvelgtume į palatališkumą) šio pogrupio priebalsių kombinacijos^{vii}, pvz.:

[nt, n't'] (17%): *gaunanti, išperinti*; [rt, r't'] (12%): *dvipartinis, sielvartauja*; [nk, n'k'] (12%): *išsunkimas, kankorėžiai*; [ng, n'g'] (8%): *abejinga, harmoningi*; [nd, n'd'] (7%): *alindama, praskrendi*; [rb, r'b'] (6%): *garbanėlė, garbėtroška*; [lt, l't'] (4%): *kultūra, aiktelti*; [nč, n'č'] (4%): *adančiai, kosinčiai*; [rg, r'g'] (3%): *chirurgai, juodmargis*; [rd, r'd'] (3%): *dardės, fiordai*; [lb, l'b'] (3%): *balbatuoti, daugialbystė*; [ld, l'd'] (3%): *gildija, heraldika*; [rk, r'k'] (3%): *agurkai, pasidarkymas*; [mp, m'p'] (2%): *išpampusio, kampanija*; [mt, m't'] (2%): *antgamtis, gamtosauga*; [lg, l'g'] (2%): *elgesys, Golgota*; [nc, n'c'] (2%): *distancija, egzistencija*; [lk, l'k'] (1%): *alkanesnė, nesivelka*; [mb, m'b'] (1%): *ambasada, bambėjimas*; [rp, r'p'] (1%): *apkarpymas, tarpusavis*; [ldž, l'dž'] (1%): *apmaldžius, beldžia*; [ndž, n'dž'] (1%): *apkandžiodavo, brandžiai*; [rč, r'č'] (1%): *apsiverčia, kirčiuoja*; [lp, l'p'] (1%): *alpus, iščiulpia*; [md, m'd'] (1%): *gimdykla, samdiniai*; [rc, r'c'] (1%): *ercherogas, karcėris*; [rdž, r'dž'] (1%): *skardžio, vietovardžio*; [lč, l'č'] (1%): *apvilčiau, felčeris*; [mč, m'č'] (1%): *gimčiai, lemčiai*; [mk, m'k'] (1%): *neimkime, remkis*; [nb, n'b'] (1%): *pienburnis, senbernis*; [np, n'p'] (1%): *dienpinigiai, šunpetrės*; [lc, l'c'] (1%): *falcetas, kalcis*; [mg, m'g'] (1%): *strimgalviai, žiemgališkos*; [mdž, m'dž'] (1%): *susistumdžius, tramdžiusi*; [v'd'] (1%): *dievdirbys*; [n'dz'] (1%): *Andziulaitis, įbindzeno*; [vc] (1%): *šubravcus*^{viii}.

Prie šios grupės priskirtina ir samplaika [vg], rasta žodžiuose *afganai, Afganistanas* ir jų formose, kur duslusis [f] prieš skardųjį [g] sakininėje kalboje virsta [v].

Teoriškai galėtų būti šešiasdešimt tokių RT dvinarių samplaikų. Net ir be išsamios pavyzdžių analizės matyti, kad tokio tipo samplaikų priebalsiai nepriklauso vienam fonologiniam skiemeniui, o pirmasis priebalsis esti mišriojo arba antrinio dvigarsio, pvz.: *polka, korta, tolti, dėmuo*. Todėl visiškai suprantama, kad priebalsių [v v'] ir [j] šiose samplaikose, galima sakyti, nėra (tik dūrinėje *dievdirbys* ir skolinėje *šubravcus* pasitaikė [v v'] prieš sprogstamąjį priebalsį ir afrikatą). Nedažnos RT samplaikose ir afrikatos (žr. 2 lent.).

2 lentelė. Priebalsių deriniai ir jų dažnumas RT ir ST tipo samplaikose^{ix}.

Priebalsiai	RT						ST						
	[l l']	[m m']	[n n']	[r r']	[v v']	[j]	[s s']	[š š']	[z z']	[ž ž']	[f f']	[h h']	[x x']
[p p']	*	2 %	*	1 %			4%	1%			*		
[b b']	3 %	1 %	*	6 %					*	*			
[t t']	4 %	2 %	17 %	12 %			43%	8%					*
[d d']	3 %	*	7 %	3 %	*				4%	3%		*	
[k k']	1 %	*	12 %	3 %			9%	21%			*		
[g g']	2 %	*	8 %	3 %	*				*	*			
[c c']	*		2 %	*	*		*	*					
[č č']	*	*	4 %	*			2%	1%					
[dz dz']			*										
[dž dž']	1 %	*	*	*					1%	*		*	

Beveik penktadalį dvinarių samplaikų sudaro ST priebalsių junginiai. Jų kombinacijų rasta irgi nemažai. ST grupėje dažniausiai pasitaiko priebalsiai [st, s't'] (apskritai tai pats dažniausias dvinaris priebalsių junginys. Apskritai dusliųjų priebalsių samplaikos sudaro daugiau kaip keturis penktadalius ST pogrupio, kitos samplaikos retos. Tekstų rastos 39 skirtingų raidžių kombinacijos, pvz.:

st (43%): *glaustėsi, leistas*; šk (21%): *braškanti, kaimišku- mas*; sk (9%): *apdrauskie, horoskopas*; št (6%): *antraštė, iš- taškoma*; sp (4%): *aspektas, sąspara*; žt (2%): *apgręžti, drožti*; sč (2%): *afėrisčė, brisčė*; zd (2%): *akivaizda, blauzda*; sd (2%): *apsimesdavo, paleisdamas*; žd (2%): *atsi- gręždavo, gniauždama*; žk (1%): *apibrėškime, užkišti*; šg (1%): *beišgalime, išgalvojimas*; šd (1%): *atlošdavo, išdaiga*; zdž (1%): *akivaizdžiai, kraštovaizdžiai*; šč (1%): *dienraščiai, iščiustijo*; šp (1%): *neišpirkusi, priešpastato*; ft: *landšaftas, nafta*; šb: *išbaidyti, neišbuvusi*; žp: *beužpils, užpaisyti*; zg: *apmezgė, dūzgimo*; žg: *lūžgalius, neužgaišo*; žb: *gražbyliai, užbarstykite*; sc: *disciplinas, plebiscitas*; žc: *neapibrėžčiai, neužčiuo*; cht: *fechtavimas, šachtose*; sg: *pusgarsiai, saus- gyslė*; sb: *pusbekonis, pusbutelis*; šdž: *išdžiausto, išdžiovins*; fg: *afganai, Afganistanas*; zb: *uzbekai*; zdž: *beždžionė, už- džiovino*; šc: *išcentrinis, išcentūruota*; zk: *nezyškite*; zt: *griozti, zykti*; fk: *profkomiteto*; hd: *Mahdi*; žc: *užcementavus, užcypia*; hdž: *Mahdžiu*; sdž: *sausdžiūvio*.

Gretimi pučiamieji ir sprogstamieji priebalsiai derinami pagal balso stygų dalyvavimą. Tad garsiniu (ne raidžių) aspektu kai kurias grupes reikia sujungti: žt→[št], sd→[zd], žk→[šk], šg→[žg], šd→[žd], šb→[žb], žp→[šp], žc→[šč], sg→[zg], sb→[zb], šdž→[ždž], zk→[sk], zt→[st]. Be to, gretimi dantiniai bei alveoliniai pučiamieji priebalsiai ir afrikatos derinami pagal tarimo vietą, tad reikia sujungti dar ir sč→[šč], zdž→[ždž], šc→[sc], o dvi samplaikos derintos pagal abu požymius: žc→[sc], sdž→[ždž]. Tad iš viso tekste rasta 20 skirtingų dviejų priebalsių (garsų) junginių (jų dažnumo duomenys pateikti 2 lent.):

[sp, s'p]: *aspektas*; [st, s't]: *glaustėsi, zykti*; [sk, s'k]: *ap- drauskie, nezyškite*; [sc, s'c]: *disciplinas, išcentrinis, užce- mentavus*; [šp, s'p]: *neišpirkusi, beužpils*; [št, s't]: *antraštė, drožti*; [šk, s'k]: *braškanti, užkišti*; [šč, s'č]: *dienraščiai, brisčė, neužčiuo*; [zb, z'b]: *uzbekai, pusbutelis*; [zd, z'd]: *blauzda, paleisdamas*; [zg, z'g]: *apmezgė, sausgyslė*; [žb, ž'b]: *užbarstykite, neišbuvusi*; [žd, ž'd]: *atsigręždavo, atloš- davo*; [žg, ž'g]: *lūžgalius, išgalvojimas*; [ždž, ž'dž]: *bež- džionė, išdžiausto, kraštovaizdžiai, sausdžiūvio*; [ft]: *land- šaftas, nafta*; [fk]: *profkomiteto*; [xt]: *fechtavimas, šachtose*; [h'd]: *Mahdi*; [hdž]: *Mahdžiu*.

Apskritai analizuojant priebalsių jungimosi į ST tipo sam- plaikas dėsningumus, galima pastebėti, kad pučiamieji priebalsiai dažniau pasitaiko prieš dantinius ir gomurinius, o prieš lūpinius jie reti (žr. 2 lent.). Periferiniai priebalsiai tokio tipo samplaikose, kaip ir daugelyje kitų, gali būti tik naujesniuose skoliniuose, pvz.: *landšaftas, nafta, fechtavi- mas, šachtose, Mahdi*.

Dažniausiai analizuojamos ST samplaikos priebalsiai pri- klauso tam pačiam fonologiniam skiemeniui, išskyrus tuos atvejus, kai samplaika susidaro dūrinėje arba priešdėlio ir šaknies sandūroje^{xi}, pvz.:

lūžgalius, gražbyliai, pusgarsiai, sausgyslė, pusbekonis, pus- butelis, sausdžiūvio, išgalvojimas, neišpirkusi, išdaiga, iš- čiustijo, išbaidyti, beužpils, uždžiovino, išcentrinis, užcypia ir kt.

TR grupės priebalsiai, kaip ir kitos dvinarės samplaikos, turi daug pogrupių, net – 45 (jeigu neatsižvelgtume į pala- tališkumą), pvz.:

[kl, kl']^{xii} (17%): *adikliai, išauklėtas*; [pr, p'r'] (11%): *ap- raitytas, nepraeikime*; [kr, kr'] (10%): *akreditacija, sakrali- zacija*; [tr, t'r'] (9%): *aitra, centimetras*; [tv, t'v'] (9%): *ait- varas, darbotvarkė*; [gr, gr'] (8%): *atsigręžia, fotografas*; [bl, b'l'] (6%): *apsiblausiusios, besiblaškanti*; [tl, t'l'] (4%): *antihitlerinė, kotletas*; [pl, p'l'] (4%): *apiplėšta, juodaplau- kiui*; [kv, kv'] (3%): *išeikvojimai, relikvija*; [km, km'] (3%): *akmenaičiai, krakmolos*; [dr, d'r'] (2%): *adresatas, katedros*; [br, b'r'] (2%): *abreviatūra, abrikosai*; [gn, gn'] (2%): *be- dugnės, diagnostika*; [dm, d'm'] (1%): *administracija, did- miestis*; [b'j] (1%): *subjektas, pasibjaurėjimas*; [tm, t'm'] (1%): *algoritmas, matmuo*; [gl, gl'] (1%): *beglobes, dygliais*; [dv, d'v'] (1%): *adventas, advokatai*; [tn, t'n'] (1%): *etno- grafija, titnagas*; [gm, gm'] (1%): *dogmatikas, drėgmės*; [pm, p'm'] (1%): *apmaigytas, apmažės*; [kn, kn'] (1%): *bruknelė, jeknos*; [pn, p'n']: *apnašos, hipnotikai*; [pv, p'v']: *apvogto, neapvirs*; [p'j]: *javapjūtė, motopjūklas*; [dn, d'n']: *liūdnavis*; [t'j]: *atjaunina, teatjausi*; [d'l']: *skydliaukės, vedliai*; [cl]: *Vaclovas*; [gv, gv']: *nugvelbti, begvildenant*; [d'j]: *adjutantai, medjuosčiai*; [bn]: *nugrubnagiams*; [c'n']: *ničniekas*; [bm, b'm']: *stabmeldystė*; [cm]: *bocmanas, locmanas*; [dž'm']: *me- nedžmentas*; [b'v']: *sodybviety, statybviety*; [k'j]: *Reikjavikas*; [čm]: *mičmanas*; [č'v']: *kraičvežiai*; [dž'l']: *Medžlisas*; [cr]: *špicrutenai*; [cn]: *kicnojančiai*; [c'v']: *necvirkiška*.

Galima sakyti, kad tokių samplaikų su pirmaisiais sprogs- tamaisiais priebalsiais rastos beveik visos įmanomos kom- binacijos, tik afrikatos čia (kaip ir kitose samplaikose) nėra dažnos (žr. 3 lent.).

SR tipo priebalsių samplaikas gali sudaryti 35 (jeigu neat-sižvelgtume į palatališkumą) skirtingas kombinacijas, pvz.:

[sm, s'm'] (20%): aplodismentai, sausmetis; [sn, s'n'] (16%): buitškesnis, deklaratyvesnis; [šv, š'v'] (8%): apsišviesti, iš-vaduota; [žn, ž'n'] (7%): apydažniai, gležna; [sl, s'l'] (7%): asla, baslys; [sv, s'v'] (7%): apsisvaido, laisvi; [šl, š'l'] (7%): apsišlaksto, išliki; [zm, z'm'] (5%): aforizmas, heroizmas; [šr, š'r'] (4%): apyaušris, aušra; [šm, š'm'] (4%): ašmenys, išmonė; [xn, x'n'] (3%): santechnikas, technikos; [žv, ž'v'] (3%): pažvairavau, užvirė; [šn, š'n'] (3%): išnagrinėta, neš-nekūs; [žm, ž'm'] (2%): neužmato, neužminti; [žr, ž'r'] (1%): neužrito, ožragis; [sr, s'r'] (1%): gaisras, nasrai; [žl, ž'l'] (1%): apyžlibiai, griežlelė; [fr, f'r'] (1%): dešifruoti, dia-fragma; [zn, z'n']: nubiznojo, biznis; [fl, f'l']: defliacija, ref-leksija; [šj]: išjauskime, išjungta; [xm, x'm']: šachmatai, vachmistras; [žj]: neužjausti, užjūrinio; [zl, z'l']: grizliai, Kazlų; [xr, x'r']: anachronizmas, diachronija; [sj]: losjonas,

pusjuodis; [hm]: brachmanai, brachmano; [zr]: džiazrokas, izraelitas; [xv]: prichvatizacija; [h'v]: Jahve; [z'v]: nuzvimb-ti; [xl]: dichlofosas, hidrochloridas; [f'n']: Dafni; [fm, f'm']: hofmaršalo, hofmeisterio; [h'l']: Pehlevi.

Kaip matyti iš 3 lentelės, SR samplaikose dažnesni duslieji priebalsiai, skardieji priebalsiai tokiose samplaikose reti.

Be palatališkumo, jokie kiti garsų derinimo procesai TR ir SR samplaikose nevyksta, o daugelis šių samplaikų prie-balsių priklauso tam pačiam skiemeniui, išskyrus tuos, ku-rie susidaro morfemų sandūroje, pvz.:

apraitytas, apmaigytas, apmažės, apnašos, apvogto, neap-virs, atjaunina, teatjausi, skydliaukės, medjuosčių, stabmel-dystė, sodybvieta, statybvieta, sausmetis, išvaduota, išlaiky-mas, išnagrinėta, teuzvaldo.

3 lentelė. Priebalsių deriniai ir jų dažnumas TR ir SR tipo samplaikose.

Prie-balsiai	TR										SR						
	[pp']	[bb']	[tt']	[dd']	[kk']	[gg']	[cc']	[čč']	[dzdz']	[dždž']	[ss']	[šš']	[zz']	[žž']	[ff']	[hh']	[xx']
[l l']	4%	6%	4%	*	17%	1	*			*	7%	7%	*	1%	*	*	*
[m m']	1%	*	1%	1%	3%	1%	*	*		*	20%	4%	5%	2%	*	*	*
[n n']	*	*	1%	*	1%	2%	*	*			16%	3%	*	7%		*	3%
[r r']	11%	2%	10%	2%	10%	8%	*				1%	4%	*	1%	1%		*
[v v']	*	*	9%	1%	3%	*	*	*			7%	8%	*	3%	*		*
[j]	*	1%	*	*	*						*	*		*			

RS priebalsių grupėje rasti 27 (jeigu neatsižvelgtume į pa-latališkumą) skirtingų priebalsių pogrupiai, pvz.:

[rs, r's'] (21%): aptarsim, arsenalas; [ns, n's'] (19%): aljan-sas, insultas; [rž, r'ž'] (19%): beržas, neperžiūrėti; [rš, r'š'] (9%): išviršinis, maršalas; [nf, n'f'] (9%): dezinfekcija, infan-tilizmas; [ls, l's'] (8%): delsiamai, melsime; [mž, m'ž'] (7%): amželis, laumžirgis; [rx, r'x'] (3%): anarchija, hierarchas; [ms, m's'] (2%): gimsianti, išimsi; [nz, n'z'] (2%): cenzas, enzimas; [lf, l'f'] (1%): alfa, delfinariumas; [lš, l'š'] (1%): fal-šas, kulšelis; [lž, l'ž'] (1%): brolžudiška, milžinas; [nž, n'ž'] (1%): inžinerinis, raudonžiedis; [mf, m'f'] (1%): amfibija, limfa; [rf, r'f'] (1%): amorfinis, orfėjas; [nx, n'x'] (1%): bron-chai, melancholija; [rz, r'z'] (1%): erzialiavimas, įerzinti; [mš, m'š'] (1%): apkamšai, pasikimšęs; [lh, l'h'] (1%): filharmonija, vilhel-miškas; [nh, n'h'] (1%): inhaliacija, inhibitorius; [nš, n'š'] (1%): men-ševikas, revanšas; [lx, l'x'] (1%): alchemija, melchijoras; [lz, l'z'] (1%): balza-mas, išbalzamuoti; [v's']: gyvsidabris; [m'z']: keramzitas; [rh, r'h'] (1%): hiperhidrozė, kurhauza.

Šio tipo grupėje asimiliacija pagal tarimo vietą ar balso stygų dalyvavimą nevyksta.

TS priebalsių samplaika pasitaiko gana retai – tik 3% visų dvinarių junginių. Dažniausios samplaikos – [ts t's' ps p's' ks k's' gz g'z'] – sudaro beveik keturis penktadalius visų TS tipo junginių (žr. 4 lent.). Apskritai rastos 29 TS tipo rai-džių kombinacijos: ts (45%):

neatsiskirti, tebeatsiskaito; ps (19%): apkuopsi, lapsi; ks (15%): afiksas, eleksyras; gz (5%): egzamino, egzekucijos; pš (5%): kipšas, lepšiukas; gs (3%): džiaugsis, pabaigsiu; bs (3%): absoliuti, griebis; tš (1%): atšaka, neatšokti; pž (1%): apžergtas, neapžios; kš (1%): kaukšindamas, nemokšiškas; ds (1%): pėdsakai, žiedsosčiai; tž: arbatžolės, katžolė; gž: žmogžudystė; kh: Stokholmas; tf: platforma; gš: ligšioliniai; bch: Abchazija; bš: gobšumas; dš: juodšaknėmis; kch: bak-chanalija, ekchimožės; dh: adhezija; th: dratharai, štathal-terio; kf: rokforas; kž: laukžemio; bz: abzacas; gh: leghor-nai; pz: apzulina; cs: specseminarių; tz: atzulino. Šiose prie-

balsių samplaikose gali vykti asimiliacija pagal balso stygų dalyvavimą, tad garsiniu aspektu turėtume mažiau grupių (23): gs→[ks], bs→[ps], pž→[bž], ds→[ts], kh→[gh], gš→[kš], pvz.: [ps p's']: apkuopsi, griebis; [ts t's']: neatsis-kirti, pėdsakai; [ks ks']: afiksas, džiaugsis; [pš p'š']: kipšas, gobšumas; [tš t'š']: atšaka, juodšaknėmis; [kš kš']: kaukšindamas, ligšioliniai; [bz b'z']: abzacas, apzulina; [dz d'z']: atzulino; [gz g'z']: egzamino, egzekucijos; [bž]: apžergtas; [dž]: arbatžolės; [gž g'ž']: žmogžudystė, laukžemio; [d'h']: ad-hezija; [dh d'h']: dratharai, štathalterio; [gh]: leghornai, Stokholmas; [tf]: platforma; [kf]: rokforas; [px]: Abchazija; [kx kx']: bakchanalija, ekchimožės; [c's']: specseminarių.

RS ir TS priebalsių samplaikos niekada nepriklauso tam pa-čiam fonologiniam skiemeniui.

Dviejų sprogstamųjų priebalsių samplaikos (TT) nėra daž-nos (7%). Daugiau kaip pusę jų sudaro priebalsiai [kt kt']. Tai didžiausią įvairovę turinti dvinarių priebalsių grupė – net 58 raidžių samplaikos, pvz.:

kt (53%): infrastruktūra, kokteilis; pt (11%): aptarimas, adaptacija; kc (8%): abstrakcija, kolekcinis; kd (6%): anek-dotai, nebetrukdy; gt (5%): apaugti, degtinės; tg (3%): at-gaivinami, beatgavo; gd (2%): apibėgdavome, džiaugdavosi; tk (2%): atkabina, greitkelis; pd (2%): kaupdama, lipdan-čius; pg (1%): apgalvočiau, neapgaubė; bd (1%): apgaub-davo, griebdavosi; tb (1%): akytbetonis, atbulas; bt (1%): apglėbtas, dribtelėjo; pk (1%): apkūrena, atsiliepkite; kč (1%): abstrakčiai, galvotrukčiai; pc (1%): koncepcija, transkripcija; tp (1%): atpainioti, lietpaltis; pč: apsupčiai, krypčiai; čd: trečdalis; ck: Mickevičiaus, Paleckis; gdž: išsi-ugdžiusi, mėgdžioja; kdž: atplukdžius, nevykdžiau; bdž: stab-džiai, sustabdžiusi; td: rytdiena, atdengti; dk: ledkalnio, medkirčiai; ct: actas, actekai; čk: druckis, juočė; gk: daug-kart, daugkartiniai; čt: tučiuoj, tučiuojau; gb: žmogbeždžio-nes, regbininkai; gč: apibėgčiau, teigčiau; bk: nenustebkite, išgriebkite; gp: daugpatystė, rūgpienio; bč: nenustebčiau, šlubčioja; dg: rudgalviai, šiaudgalių; kb: kimboksas, plikba-joraitės; pdž: apdžiūti, lipdžiau; bp: subpopuliacija, bobpa-

laikės; bg: Labguva; cd: placdarmas; džk: didžkukuliai; db: didbūrė, juodbėras; dp: vidpadžiai, žiedpumpuriai; tt: attitude, stretto; cb: Špicbergenas; džg: Daudžgirių, Vadžgirių; cc: capriccio, staccato; kp: vaikapalaikis; džp: didžpinigis, didž-

ponio; pb: apbetonuojamas, apbūdinti; tč: atčirpsėjo, atčiuožė; čp: kačpėdėliu; gg: arpeggio, leggiero; kk: kiekart; dd: Adda; tc: atcimpina; džt: didžturčius; pp: frappe.

4 lentelė. Prie balsių deriniai ir jų dažnumas RS ir TS tipo samplaikose.

Prie- balsiai	RS						TS									
	[l l']	[mm']	[n n']	[r r']	[v v']	[j]	[pp']	[bb']	[tt']	[dd']	[kk']	[gg']	[cc']	[čč']	[dzdz']	[dždž']
[s s']	8	2	19	21	*		21		46		18		*			
[š š']	1	*	*	9			5		1		1					
[z z']	*	*	2	*				*		*		5				
[ž ž']	1	7	1	19				1		*		*				
[f f']	1	1	9	1					*		*					
[x x']	*		1	3			*				*					
[h h']	*		*	*						*		*				

Tačiau tokiose samplaikose vyksta skardumo/ duslumo asimiliacija (a) ir degeminacija (b) arba abu procesai kartu (c):

a) kd→[gd], gt→[kt], tg→[dg], pd→[bd], pg→[bg], bt→[pt],
čd→[džd], kdž→[gdž], dk→[tk], gč→[kč], bk→[pk], gp→[kp],
bč→[pč], kb→[gb], pdž→[bdž], cd→[dcd], džk→[čk],
dp→[tp], cb→[dzb], džp→[čp], džt→[čt];

b) tt→[t], cc→[c], gg→[g], kk→[k], dd→[d], pp→[p];

c) td→dd→[d], gk→gg→[g], bp→pp→[p], pb→bb→[b].

Atkreiptinas dėmesys, kad du vienodi priebalsiai tiesiogiai (t. y. ne dėl asimiliacijos) gali pasitaikyti tik visiškai neadaptuotose svetimžodžiuose, pvz.: *attitude*, *frappe*. Atsižvelgę į visus vykstančius fonetinius procesus turėtume tokias TT tipo priebalsių kombinacijas:

[kp, kp']: vaikapalaikis, rūgpienio; [kt, kt']: infrastruktūra, apaugti; [kc, kc']: abstrakcija; [kč, kč']: abstrakčiai, teigčiau; [tp, t'p']: atpainioti, žiedpumpuriai; [tk, t'k']: greitkelis, ledkalnis; [tc, t'c']: atcimpina; [tč, t'č']: atčiuožė; [pt, p't']: aptarimas, apglėbtas; [pk, p'k']: apkūrena, išgriebkite; [pc, p'c']: koncepcija; [pč, p'č']: apsupčiai, šlubčioja; [bd, b'd']: apgaubdavo, lipdančius; [bg, b'g']: Labguva, neapgaubė; [bdž, b'dž']: stabdžiai, lipdžiau; [db, d'b']: juodbėras, atbulas; [dg, d'g']: rudgalviai, beatgavo; [gb, gb']: žmogbeždžionės, kimbokas; [gd, gd']: apibėgdavome, nebetrukdy; [gdž, gdž']: išsiugdžiusi, nevykdžiau; [ct, c't']: actas, actekai; [c'k']: Mickevičiaus; [čp, č'p']: kačpėdėliu, didžponio; [čt, č't']: tučtuoj, didžturčius; [čk, č'k']: druckis, didžkukuliai; [dz'b']: Špicbergenas; [dzd]: placdarmas; [džd]: trečdalis; [dž'g']: Daudžgirių, Vadžgirių.

TT samplaikos sprogtamieji priebalsiai užima visas įmanomas (atsižvelgus į asimiliaciją ir degeminaciją) pozicijas, tik afrikatos tokio tipo junginiuose retos (žr. 5 lent.).

Du sklandieji priebalsiai tarp balsių nedažni (6% visų dvinarinių samplaikų). RR tipo dvinarinių priebalsių grupė skyla į 25 (jeigu neatsižvelgtume į palatališkumą) skirtingos sudėties pogrupius, pvz.:

[rm, r'm'] (36%): fermeris, gurmanas; [ln, l'n'] (16%): kilnių, kulnas; [rn, r'n'] (15%): internatas, margasparnės; [lv, l'v'] (10%): galva, galvijai; [rv, r'v'] (78%): dirvožemiai, gervė; [lm, l'm'] (4%): bekilmiai, filmas; [nv, n'v'] (3%): invazija, kišenvagis; [rl, r'l'] (3%): atvirlaiškiei, garlaiviai; [m'j] (1%): premjeras, vicepremjeras; [mn, m'n'] (1%): amnestija, gimnastas; [r'j] (1%): barjeras, interjeras; [nr, n'r'] (1%): devynragis, mašinraštis; [l'j]: ateljė, bareljefas; [n'j]: injekcija, konjakas; [ml, m'l']: imlus, umliautais; [nm, n'm']:

apelsinmedžiai, kelionmaišis; [vr]: manevras, šedevras; [mv, m'v']: augimvietė, tramvajus; [nl, n'l']: akmenligė, sienlaikraštis; [v'n']: lietuvninkai, lėktuvnešis; [lr, l'r']: kelrodis, tolregiškasis; [v'm']: alyvmedinių, kakavmedis; [v'j]: Rivjera; [m'r']: žiemrytys, žiemryčiai; [vl]: Petropavlovskas.

Atidžiau peržiūrėjus duomenis matyti, kad RR samplaikos pirmuoju priebalsiu niekada nėra [j], o visi kiti priebalsiai gali būti ir pirmieji, ir antrieji samplaikos elementai, t. y. kiekvienas sklandusis priebalsis vartojamas prieš bet kurį kitą sklandųjį priebalsį. Tiesa, vartojimo dažnumas labai skiriasi, pvz.: samplaikos su pirmuoju [v v'] labai retos (rastos tik dūriniuose ir skoliniuose).

5 lentelė. Prie balsių deriniai ir jų dažnumas TT tipo samplaikose.

Prie- balsiai	TT									
	[pp']	[bb']	[tt']	[dd']	[kk']	[gg']	[cc']	[čč']	[dzdz']	[dždž']
[p p']			1		*			*		
[b b']				1		*			*	
[t t']	11				58		*	*		
[d d']		3				8			*	*
[k k']	1		2				*	*		
[g g']		1		3						*
[c c']	1		*		8					
[č č']	*		*		1					
[dz dz']										
[dž dž']		*				*				

Šiame pogrupyje galimos ir dviejų vienodų priebalsių samplaikos (geminatos), kurios paprastai lietuvių kalboje netaikomos. Taigi šie pavyzdžiai papildo vienanarių segmentų grupę. Visos tekstyne rastos dviejų vienodų sklandžųjų priebalsių samplaikos (*keturrankės*, *perrištas*, *socialliberalai*, *socialliberalų*, *šėmmargės*, *žiemmilžės*, *aštuonnytis*) yra morfemų sandūroje.

Dviejų pučiamųjų priebalsių samplaikos retos (jos sudaro tik 1% visų dvinarinių priebalsių samplaikų). Raidžių čia turėtų būti 19 pogrupių: žs (45 %):

nebeužsuksi, užsemti; žs (44%): beišsaugota, teišsipildo; sf (4%): biosfera, neasfaltuoti; šš (2%): iššaukdamas, neiššifruojama; žf (2%): užfiksavo; fs (1%): profsajunga; šž (1%):

priešžiemis, išgygiavus; žš (1 %): neužšaldo, užšokdavo; sš: pusšešėlis, saussėkė; ss: kelissyk, pussėsėrė; sch: eschatologija, suschematizuoti; žž: neužžėlė, užžiebė; šf: išfasavimas, neišformuoti; sh: disharmonija, fisharmonija; sz: pusžales, pusžiedis; žh: užhipnotizuotas; zz: mezzo, pizzicato; šch: priešchemine; šz: išzyzus, neišzurkiantis.

Tačiau tokiose samplaikose dažna asimiliacija, kurią neretai lydi ir degeminacija. Tad, įvertinę visus fonetinius procesus, turėtume tik septynias (jeigu neatsižvelgtume į palatališkumą) skirtingos tarimo vietos dviejų pučiamųjų priebalsių kombinacijas:

[sf sx šf šx zh žh fs] ir [s'f s'x' š'f š'x' z'h' ž'h' f's'], pvz.: biosfera, neasfaltuoti; eschatologija, suschematizuoti; išfasavimas, neišformuoti; priešchemine, disharmonija, fisharmonija; užhipnotizuotas; profsąjunga.

Savaime suprantama, vienas iš jų narių yra periferinis priebalsis, nes gretimi savi pučiamieji priebalsiai patirtų:

a) asimiliaciją pagal tarimo vietą ir degeminaciją, pvz.: šs→ss→[s], sš→šš→[š];

b) asimiliaciją pagal balso stygų dalyvavimą ir degeminaciją, pvz.: žž→žž→[ž], žš→šš→[š];

c) visus tris priebalsių derinimo požymius, pvz.: žš→šs→ss→[s], sz→zz→žž→[ž], šz→žz→zz→[z].

Tokiais atvejais, žinoma, turime vienanarius priebalsinius segmentus, kurie rodo, kad ankstesnis skiemuo yra atvirasis.

Išvados

Tarp dviejų balsių lietuvių kalboje dažniausiai vartojamas vienas priebalsis. Tokie priebalsiai sudaro apie tris ketvirtadalius visų tarpbalsinių segmentų. Tai rodo akivaizdų lietuvių kalbos (kaip ir daugelio pasaulio kalbų) polinkį į CV tipo skiemenis.

1. Beveik penktadalį visų intervokaliųjų priebalsių grupių sudaro dvinariai junginiai. Priebalsiai gali sudaryti devynias dvinaires samplaikas: ST, SR, SS, RT, RS, RR, TS, TR, TT. Jų vartojimo dažnumas skiriasi: RT (43%), ST (18%), TR (13%), TT (7%), SR (6%), RR (6%), RS (4%), TS (3%), SS (1%).

2. Trys dvinariai junginiai – ST, TR, SR – gali būti fonologinio skiemens pradžia ir gali priklausyti tam pačiam skiemeniui (jeigu tai nėra morfemų sandūra). Kitų dvinarių junginių priebalsiai priklauso skirtingiems skiemeniams, skiemens riba eina po pirmojo junginio nario: R-T, T-T, R-R, R-S, T-S, S-S.

Asta Kazlauskienė

Intervocalic Consonants: Monomial and Binomial Groups

Summary

A comprehensive description of general syntagmatic links of Lithuanian consonants is supplied by A. Girdenis. Considerable amount of material, concerning the structure of phonemic syllables and roots of verbs and nominal words is also found. This paper concentrates on the simplest intervocalic segments: isolated consonants and their binomial clusters. They cover the biggest part of all intervocalic consonant combinations (96%). The goal of the research is to determine which combinations of particular consonants really exist in the Lithuanian language. The analyzed data comprises 85 millions words from VDU Corpus of Contemporary Lithuanian language. The results show that in Lithuanian commonly one consonant is usually used between two vowels. Such consonants make up 75% of all the intervocalic segments. This signifies an obvious tendency to CV type syllables in the Lithuanian language. Binomial combinations of consonants form almost a fifth part of all the intervocalic consonant groups. The corpus displayed examples of all possible nine combinations of binomial consonants. Three of them – ST, TR, SR – can be either the beginning of phonological syllable, or they can belong to the same syllable. The boundary of the syllable in other binomial consonant combinations would be after the first member of a cluster: R-T, T-

3. Konkrečių priebalsių kombinacijų analizė rodo, kad beveik pusę visų dvinarių samplaikų sudaro 14 (neatsižvelgiant į jų palatališkumą) dažniausių priebalsių junginių: [st, s't'] (8% visų dvinarių junginių), [nt, n't'] (7%), [rt, r't'] (5%), [nk, n'k'] (5%), [šk, š'k'] (4%), [kt, kt'] (4%), [ng, n'g'] (4%), [nd, n'd'] (3%), [rb, r'b'] (3%), [kl, kl'] (2%), [rm, r'm'] (2%), [lt, l't'] (2%), [sk, s'k'] (2%), [nč, n'č'] (2%).

Literatūra

- Edmondson, W. H., Zhang, L., The Use of Syllable Structure for Speech Recognition. [Retrieved March 8, 2007, from <http://www.cs.bham.ac.uk/~whe/EaZ.pdf>]
- Girdenis, A. (1995) Teoriniai fonologijos pagrindai, Petro ofsetas, Vilnius.
- Karosienė, V. (1985) Pradinių ir galinių priebalsių derinimas vienskiemenėse vardažodžių šaknyse, *Kalbotyra*, t. 36 (1), pp18-31.
- Karosienė, V. (1987) Pirminių vardažodžių šaknų statistinės charakteristikos, *Kalbotyra*, t. 38 (1), pp44-55.
- Karosienė, V., Girdenis, A. (1994) Lietuvių bendrinės kalbos skiemens tipų dažnumai, *Kalbotyra*, t. 43 (1), pp34-42.
- Karosienė, V. (2004) Bendrinės lietuvių kalbos vardažodžio šaknies struktūra, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius.
- Kressler, B., Treiman, R., Syllable Structure and the Distribution of Phonemes in English Syllables. [Retrieved March 8, 2007, from <http://bretkessler.com/SyllStructDistPhon/CVC.html>]
- Kruopienė, I. (2000) Stabiliojo centro veiksmazodžių šaknies struktūra, *Kalbotyra* 48 (1)-49 (1), pp71-82.
- Kruopienė, I. (2001) Pradinių ir galinių priebalsių derinimas veiksmazodžių šaknyse, *Kalbotyra* 50 (1), pp67-82.
- Kruopienė, I. (2005) Veiksmazodžio šaknies trinarės inicialės ypatumai, *Kalbotyra* 54 (1), pp73-82.
- Prince, A., Smolensky, P., Optimality in Phonology I: Syllable Structure. [Retrieved March 8, 2007, from <http://www.let.rug.nl/~gerlof/knaw/docs/princeea05.pdf>]
- Пупкис, А. (1966) Сочетания согласных в современном литовском литературном языке: Дис. канд. филол. наук, Ленинград.
- Richey, C., Syllables. [Retrieved March 8, 2007, from <http://www.stanford.edu/~colleenr/ling113/handout10.pdf>]
- Rubba, J., Syllable Structure in English. [Retrieved March 8, 2007, from <http://cla.calpoly.edu/~jrubba/phon/syllables.html>]
- Strimaitienė, M. (1974) Žodžio pradžios dviejų priebalsių junginiai anglų ir lietuvių kalbose, *Kalbotyra* 25 (1), pp61-71.
- Strimaitienė, M. (1979) Anglų ir lietuvių kalbų vidinių priebalsių fonotaktika, *Kalbotyra* 30 (1), pp48-61.
- Tatham, M., Lewis, E., Syllable Recovery from Polysyllabic Words. [Retrieved March 8, 2007, from <http://www.essex.ac.uk/speech/pubs/spruce/windermere98/syllables/syllrecovery.html>]

Autorė

Asta Kazlauskienė, doc. dr. (humanitariniai mokslai), Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių kalbos katedros docentė ir Kompiuterinės lingvistikos centro vyresnioji mokslo darbuotoja; Kauno technologijos universiteto Kalbotyros katedros docentė.

Mokslinių interesų sritys: fonetika, akcentologija, taikomoji kalbotyra.

Pagrindiniai mokslo rezultatai: per pastaruosius penkerius metus paskelbė daugiau nei 20 mokslinių publikacijų.

Adresas: K. Donelaičio g. 52, Kaunas, Lietuva.

El.paštas: a.kazlauskienė@hmf.vdu.lt

ⁱ Trumpa užsienio autorių naujesnių darbų apžvalga (Edmondson, Zhang Li; Kressler, Treiman; Prince, Smolensky; Richey, Rubba; Tatham, Lewis) leidžia daryti išvadą, kad paprastai didesnis dėmesys kreipiamas į skiemens struktūrą, o vidiniai priebalsių deriniai nelabai analizuojami. Tad jų darbas čia nebuvo galima pasiremti.

ⁱⁱ Nuoširdžiai dėkoju kolegai informatikui doc. dr. G. Raškiniui ir savo studentei A. Maskeliūnaitei už pagalbą apdorojant pirminę medžiagą.

ⁱⁱⁱ Dėl afrikatų interpretacijos žr. Girdenis 1995: p79; p118.

^{iv} Dėl to straipsnyje greta nurodomi abu priebalsiai, išskyrus tuos atvejus, kai rasta tik minkštoji arba tik kietoji samplaika. Kai kalbama apie raides, kaip paprastai, vartojamas terminas *priebalsė* ir rašoma ne laužtiniuose skliausteliuose. Dėl techninių kliūčių tekste pavyzdžiai teikiami netranskribuoti. Dėl tos pačios priežasties priebalsių samplaikose prieš *k, g* nežymimas ir gomurinis *n*.

^v Dėl šios priežasties straipsnyje priebalsių samplaikos aprašomos ne tik garsiniu, bet ir rašytiniu aspektu (t. y. analizuojamos ne tik garsų, bet ir raidžių samplaikos).

^{vi} Reikia pasakyti, kad [j] duomenys netikslūs. Kadangi tekstai netranskribuoti, tai nebuvo galima išrinkti ir visų [j], atsirandančių tarptautiniuose žodžiuose naikinant hiatą ir šaknies pradžioje prieš [ie].

^{vii} Čia ir kitur pavyzdžiai surašyti mažėjančio dažnumo tvarka. Tada, kai rastų pavyzdžių yra gerokai mažiau nei vienas procentas, duomenys nenurodomi, nes dažnai tai būna tik keli to paties žodžio pavartojimo atvejai. Tačiau ir čia išlaikyta ta pati pateikimo tvarka: nuo dažnesnių iki pačių rečiausių.

^{viii} Šubravcai – lenkiškas žodis. Tai 1817-1822 m. Lietuvoje veikusi liberali inteligentų draugija, satyra kovojusi su bajorijos konservatyvizmu.

^{ix} Jeigu pavyzdžių rasta mažiau nei vienas procentas, lentelėse žymima tik žvaigždute (*). Langeliai su pilku fonu rodo, kad tokie priebalsių junginiai dėl asimiliacijos negalimi.

^x Tai labai įdomi samplaika, nes vartojamas duslusis pučiamasis prieš skardųjį sprogstamąjį priebalsį. Sakytinėje kalboje čia ištariamas [v], tad garsiniu aspektu šią samplaiką reikia laikyti RT tipo junginiu.

^{xi} Tokiais atvejais galima atviroji vidinė sandūra (apie ją žr. Girdenis, 1995: p40-41) ir priebalsiai gali patirti ne tokią stiprią (ypač palatališkumo) asimiliaciją.

^{xii} Straipsnyje laikytasi nuomonės, kad [k g] prieš kitą minkštąjį priebalsį, išskyrus [j] tik nežymiai minkštėja ir toks jų minkštumas net nežymimas.

